
La cova Regal-Marcet, la llar de la comunitat del Mal Pas

Jordi Guillemot i Marcet

Centre Excursionista de Terrassa, SIS

Resum

La recent descoberta del jaciment arqueològic de la cova Regal-Marcet, amb nombroses restes de ceràmica de l'edat del bronze en superfície, ens porta a reflexionar sobre dos aspectes fonamentals:

a) En l'àmbit arqueològic, d'una banda, ens trobem davant d'un jaciment molt ben conservat que, deixant de banda el seu valor intrínsec, pot servir també per revitalitzar i posar en comú els treballs arqueològics de la cova sepulcral del Mal Pas, així com també els 289 fragments ceràmics d'aquest mateix període, que es troben des dels anys quaranta al Museu Comarcal de Manresa i etiquetats (amb reserves) com a pertanyents a «una cova de Mura».

b) En l'àmbit institucional, en el qual cal encetar un debat constructiu per tal d'articular una estratègia conjunta entre descobridor, municipi, Diputació i Generalitat per preservar-ne el contingut.

Paraules clau

Regal-Marcet, edat del bronze, arqueologia cavernícola

Resumen

La cueva Regal-Marcet, el hogar de la comunidad del Mal Pas

El reciente descubrimiento del yacimiento arqueológico de la cueva Regal-Marcet, con numerosos restos en superficie de cerámica de la edad de bronce, nos hará reflexionar sobre dos aspectos fundamentales:

a) En el ámbito arqueológico, por un lado, nos hallamos ante un yacimiento muy bien conservado que, además de su valor intrínseco, servirá para revitalizar y poner en común los trabajos arqueológicos de la cueva sepulcral del Mal Pas, así como los 289 fragmentos cerámicos que se encuentran depositados en el Museu Comarcal de Manresa y etiquetados (con reservas) como pertenecientes a una «cueva de Mura».

b) En el ámbito institucional, en el que sería necesario iniciar un debate con la finalidad de articular una estrategia conjunta entre descubridor, municipio, Diputació y Generalitat, con el fin de preservar su contenido.

Palabras clave

Regal-Marcet, edad de bronce, arqueología cavernícola

Abstract

Regal-Marcet Cave, the home of the Mal Pas community

The recent discovery of the archaeological site in Regal-Marcet Cave, with numerous surface remains of Bronze Age pottery, leads us to the following reflections in two main areas:

a) In the archaeological domain, this is a very well preserved site that, aside from its intrinsic value, can also serve to revitalize and contribute to the archaeological work done at the Mal Pas burial cave and on the 289 pottery fragments from the same period that have been in the Manresa County Museum since the 1940s, labelled (with reservations) as originating from «a cave in Mura».

b) In the institutional domain, a constructive debate should be initiated with a view to adopting a common strategy between the discoverer, the town council, the provincial council and the Catalan government for the conservation of the content of the site.

Keywords

Regal-Marcet, Bronze Age, cave archaeology

Introducció

La recent descoberta de la cova Regal-Marcet pot representar el descobriment arqueològic més important de tots els temps dins el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. La seva importància no tan sols radica en l'àmplia varietat de materials que hom pot trobar en superfície i que per si sols demostren el seu excel·lent estat de conservació, sinó que molt probablement un eventual estudi arqueològic pot posar en comú les restes sepulcral de la cova del Mal Pas i de la cova de Mura, evidenciant l'existència d'una més que probable comunitat estable de l'edat del bronze a la zona.

Efectivament, de les tres coves més ben estudiades al massís de Sant Llorenç, en destaca una: la cova del Frare. Després de diverses i rigoroses campanyes comandades per Araceli Martín, la cova del Frare ha esdevingut tot un referent d'arqueologia cavernícola al Vallès Occidental. Un excel·lent referent que ha transcendit més enllà de les nostres fronteres. La cova del Frare presentava sèries arqueològiques que comprenien del període neolític fins a l'ibèric.

Però si és possible establir una comparació *a priori* amb la cova Regal-Marcet, direm que la cova del Frare era coneguda, com a mínim, des del segle passat, i ja havia estat objecte d'excavacions de tota mena (oficials i furtives) abans que l'equip d'Araceli Martín hi fes cap el 1977. Per motius de proximitat amb Can Pobla, la cova era tan coneguda que, malgrat els treballs arqueològics i la reixa protectora, els furtius i curiosos hi entraven a buscar tresors que no existien i que no han existit mai.

La cova Regal-Marcet apareix potencialment com una cavitat verge i d'unes dimensions i d'una situació tals, que la fan molt més propícia com a llar que no pas la cova del Frare. La cova Regal-Marcet és una cavitat seca i sense formacions calcàries que evidencien un baix grau d'humiditat; a més a més hom hi ha trobat restes ceràmiques del que semblen grans recipients. En qualsevol cas, el descobriment ja és una realitat.

Ara, l'última paraula la tindran els arqueòlegs.

Antecedents

La presència d'una cova-habitació propera a la cova sepulcral del Mal Pas, ja fou anticipada per Antoni Ferrando i Roig. Era l'any 1983 quan es va publicar el seu treball d'història sobre el Parc. Però dos anys abans ja s'havia editat un altre treball que volia ser un compendi sobre l'estat de l'arqueologia al Bages. El llibre es feia ressò dels descobriments del Mal Pas, però donava poca llum sobre les troballes de les coves de Mura, lloc on, segons el text, als anys trenta s'hi haurien trobat restes de fragments ceràmics, un motlle de fundició per a dos punxons i sis vèrtebres, entre altres nombrosos objectes que es trobaven als magatzems del Museu Comarcal de Manresa. Al Museu aquestes caixes estaven etiquetades «amb reserves» com a pertanyents a les coves de Mura, cova que segons els autors «amb prou feines se sap concretament on es troba».

Per una altra banda, l'estudi dels ossos trobats a la ja citada cova del Mal Pas de Puigdoure, a càrrec de Philippe

Du Souich Henrici i que resumim més endavant, ja apuntava que els homes enterrats allí vivien en coves.

La cova de Mura

En el món de l'arqueologia prehistòrica, la necessitat d'intentar la investigació de les poques restes conegudes és una tasca del tot imprescindible, si no es vol perdre el rumb en la investigació d'un període cronològic concret i limitar-se a recercar nous jaciments.

Miquel Cura i Morera

Coneguda amb els noms de les Mines, les Coves (en plural), les Baumes i fins i tot (erròniament) amb el nom dels Caus de Mura, aquesta cova és la cinquena de major recorregut de tot el Parc i sens dubte la més visitada, pel fet que és també la més espaiosa de totes. La pràctica totalitat del recorregut (185 m) es pot fer a peu dret.

Diuen que fou descoberta per un pagès als voltants de l'any 1850, quan observà com uns ocells entraven i sortien darrere d'unes bardisses. Un cop feta la neteja de brolla, es trobà un petit forat passat el qual s'obria una gran cavitat rica en formacions.

La cova fineix de forma sobtada, i hi ha qui diu que si es desobstruís l'últim tram, hi hauria una més que probable continuació.

A principi de segle la cova era visitada amb molta afluència de públic, com si es tractés de les coves del Drac a Mallorca. L'any 1919, i a causa del poc respecte d'alguns visitants desaprensus que trencaven formacions i s'enduïen l'aragonita, es decidí tancar l'entrada amb clau i forrellat. S'havia de pagar i es necessitava un guia per poder visitar-les, prèvia concertació amb l'amo del mas de la Vila. Ha plogut molt d'ençà fins aleshores, i la cova ha viscut períodes de total abandonament. Avui, s'ha de recollir la clau al restaurant Cal Carter de Mura o bé al Centre d'Interpretació de Mura.

La petita entrada, per on va poder introduir-se el pastor fa més d'un segle, és fruit de les fortes avingudes torrencials que amb l'ajut del pendent i la situació enmig d'una canal, van obstruir-la gairebé del tot, tal i com nosaltres ens vam trobar amb el Cau d'en Banyeta. En ambdós casos, l'entrada original ha de ser molt més gran, en consonància amb les dimensions de les galeries.

L'aspecte que nosaltres volem remarcar de la cova, però, és que ha passat molt desaparebuda, i tan sols Antonio Ferrando i Roig en citava alguna cosa. Es tracta de la troballa d'un motlle de foneria de l'edat del bronze, entre altres objectes.

En una recerca bibliogràfica més exhaustiva, vam topiar amb una obra publicada l'any 1981 titulada *L'arqueologia del Bages* (vol.1), on els seus autors afirmen que al Museu Comarcal de Manresa «hi ha força terrissa etiquetada, amb reserves però, com a pertanyents a la cova de Mura (...) són padellassos i trossos grans de terrissa decorada amb cordons». Sembla que aquestes troballes van tenir lloc als anys trenta, i tot i que no es té la certesa que provinquin de la cova, s'assegura que provenen del terme de Mura.

En aquest mateix treball es confirma la troballa del motlle així com també d'ossos pertanyents a gossos domesti-

cats i de conill, i també de fragments de ceràmica trobats al vestíbul de la caverna, que provenen dels *Caus de Mura*.¹

El problema d'aquest imponent inventari del Museu Comarcal de Manresa radica en els fets següents: a) no es coneix el moment exacte de la intervenció arqueològica; b) no es coneix qui en fou el responsable; i el que és més greu, c) no hi ha una certesa total del seu origen comú, perquè no hi ha cap anotació museística que ho confirmi. És molt probable que tot aquest material ceràmic que hi ha al Museu fos trobat entre el període comprès entre el 1940-1968 i que un dels principals recuperadors fos mossèn Valentí Santamaria, director del Museu d'aquells anys. La raó de tot aquest misteri és que durant el període 1968-1977 la institució va tancar les seves portes al públic i es va perdre l'inventari dels materials conservats, així com també els probables diaris d'excavacions.

No es pot descartar que bona part del material que hi ha a les caixes sigui un poti-poti de diferents jaciments, alguns dels quals fins i tot podrien ser provinents de fora de la comarca.

Sigui com sigui, en una fotografia de l'arxiu de mossèn Santamaria, es poden apreciar onze fragments d'aquesta ceràmica de la cova de Mura tal i com devien ser exposades al Museu Comarcal. Aquests onze fragments són d'una talla molt similar a la trobada a la cova Regal-Marcet.

El que resulta poc probable és que tots 289 fragments de ceràmica pertanyin a la cova de Mura si aquesta cavitat només va servir de sepulcre. I és que tal com es van trobar els investigadors amb la cova del Mal Pas, l'aixovar funerari en aquest tipus d'enterraments de l'edat del bronze és més aviat escàs. Això tan sols ens deixa dues possibilitats: o l'espaiosa cova de Mura va servir també d'habitatge en algun moment o bé la majoria de la ceràmica del Museu Comarcal pertany a altres jaciments.

Notícia arqueològica de la cova de Mura. 1934

El dia 4 de març de 1934 vint-i-tres membres del Club Muntanyenc de Barcelona van visitar la cova per fer-ne una exploració detallada que aparegué l'any següent en forma d'article a la revista *Sota-Terra*, signat per Nadal, Llopis i Lladó. Les troballes d'aquest equip confirmarien la nostra hipòtesi que la cova de Mura hauria estat emprada com a lloc d'enterrament a l'edat del bronze i més tard, en època romana, com a lloc de refugi.

Pàgina 31, paràgraf *Exploració*: «(...) Acabada l'exploració, quan ens retiràvem, el nostre company i consoci Thomas va tenir la sort de descobrir, empastades en l'estalagmita de sota mateix de la columnata de la sala del Vestíbul, unes vèrtebres humanes que donaren lloc a que fixéssim l'atenció en aquesta sala i descobríssim ben aviat uns enterraments (...)».

Pàgina 33, paràgraf *Prehistòria*: «En la sala del Vestíbul, enganxats en les estalagmites, el company Thomas descobrí uns ossos humans que ens feren sospitar la

presència de l'home prehistòric en aquestes coves. Efectivament; aixecàrem unes grans lloses planes que a manera d'enterraments cobrien la part alta de la sala del Vestíbul, i al peu de la columna estalactítica, trobàrem que amagaven una munició d'ossos humans i algunes restes de ceràmica, amb senyals evidents d'haver estat remogudes; malauradament no poguérem trobar cap crani sencer, essent remarcable a més l'absència dels ossos llargs.

»Junt amb aquestes restes trobàrem també senyals de llar, consistents en fragments de fusta carbonitzada i molt abundoses closques d'Hèlix mig aixafades.

»Les escassos restes de ceràmica que recollírem, estudiades pel Doctor Pericot de l'Institut de València, a qui donem les gràcies des d'aquestes ratlles, resultaren ésser, uns de l'edat dels metalls i els altres netament romans.

»Aquestes restes i el trobar-se remogudes les fosses ens fa sospitar que les restes humanes no són romanes, sinó de l'home de l'edat dels metalls, que deuria fer servir la cova com a lloc d'enterrament, essent més tard remoguts pels romans, que potser cercaren refugi en ella.

»Entre els ossos recollits, que pertanyen a dos o tres individus, abunden les vèrtebres dorsals i lumbar i les costelles veritables i falses, escassejant com hem dit els ossos llargs, representats únicament per un radi, i els plans per un omòplat i fragments de pelvis; abunden els metatarsians i les tres falanges.

»Barrejats amb aquests ossos humans n'hem trobat alguns altres fragments d'animals en els que el nostre company senyor Villalta, especialista en vertebrats, ha reconegut una pelvis de gos *Canis familiaris* Lin, i una mandíbula de conill *Oryctolagus cuniculus* Lin.»

Paleontologia: «Els restes humans i d'animals recollits no poden considerar-se com a fòssils per ésser relativament molt recents.»

En qualsevol cas, en aquest relat no es fa esment d'haver trobat cap motlle de foneria i continua, per tant, la incertesa sobre la seva procedència.

La cova sepulcral del Mal Pas de Puigdore

Segons la circular número 93 del Centre Excursionista de Terrassa, el 14 de desembre de 1958, sis membres d'aquesta entitat van fer l'exploració de la cova del Turó del Mal Pas de Puigdore. En l'àmbit arqueològic però, consta que fou descoberta i explorada l'abril del 1963 pel Grup Espeleològic del Grup Muntanyenc de Barcelona, dirigits per Òscar Andrés i Josep Maria Torras. Un dels membres de l'expedició, Ramon Viñas, va descobrir restes humanes a la superfície del sòl, així com també instruments de sílex. Aquestes troballes van donar peu a una llarga campanya de recerques i cates dins la cova. Es van trobar un crani de tipus cromanyoid, restes de ceràmica i estris de sílex i os, i també restes de fauna.

La primera nota arqueològica publicada sobre la cavitat aporta algunes dades d'interès: «(...) se efectuó una visita a la cueva, comprobándose que se trata de una interesante cueva sepulcral de difícil excavación, no sólo por la dificultad de su entrada, sino también porque los materiales se hallan en superficie, recubiertos en gran parte por una gruesa y fuerte capa estalagmítica, de difícil perforación.» Tot seguit la nota remarca la importància de la cova i la necessitat d'una excavació sistemàtica, que suposem que es

1. Com ja s'ha dit anteriorment, el terme *Caus de Mura* explicita molt concretament unes sorgències actives que fan brollar l'aigua del sòl de la llera del torrent d'Estenalles. Tant l'expressió *Caus* com *Coves*, en plural, poden crear una gran confusió, atès que de cova només n'hi ha una. O és que tradicionalment hom s'ha volgut referir a un grup de cavitats del terme?

va efectuar més tard, quan es va trobar el gruix de l'inventari ossi.

Desgraciadament desconeixem la distribució dels enterraments dins de la cova i el posicionament de tots els materials. Creiem que, als anys seixanta, es deurien aixecar plànols de l'excavació, perquè 615 fragments d'ossos no s'extreuen en un pam de terreny, però malauradament no hem tingut accés a aquests plànols. Tanmateix, l'excavació no es dona per completada segons que afirma l'estudiós Antoni Ferrando que diu que posteriors excavacions podrien aportar més llum sobre el sepulcre de la cova del Mal Pas.

No obstant això, en l'estudi de laboratori d'Henrici es fa esment de la distribució espacial de les restes «cuya disposición hace pensar en enterramientos secundarios», o dit d'una altra forma, el sepulcre fou utilitzat durant molts anys, i les necessitats d'espai obligaren a traslladar les restes més antigues, formant tot sovint una espècie de fossa comuna on trobem barrejats multitud d'ossos de diversa procedència.

Totes les restes trobades a la cova són al Museu d'Arqueologia de Barcelona.

Un perfil dels habitants de la cova Regal-Marcet

Basant-nos en el treball de Philippe Du Souich Henrici «Los restos humanos prehistóricos de la cueva del Mal Pas (Mura, Barcelona)» publicat l'any 1974 a la revista *Ampurias* i que formava part d'una tesi de llicenciatura d'un equip d'investigadors, mirarem d'obtenir un possible perfil dels habitants de la cova Regal-Marcet. Deixarem de banda, això sí, les nombrosíssimes dades científiques sobre les quals es fonamenta el treball, per centrar-nos en les dades que creiem que són de major interès divulgatiu.

L'article comença analitzant dos dels cranis trobats a l'esmentada cova, un de pertanyent a un individu adult d'entre 30-40 anys i un altre d'infantil d'entre 5-6 anys, i s'estableixen comparacions amb altres cranis de sèries pertanyents al neolític, eneolític-calcolític i bronze antic, de procedències francesa i llevantina, és a dir, al nord i al sud respectivament, de la cova del Mal Pas. L'autor sembla trobar més afinitats amb les poblacions franceses en tots aquests períodes, però també troba paral·lelismes amb el neolític català (mediterrani robust), és a dir, amb una de les sèries més antigues amb les quals s'ha fet comparació, així com també bastants trets cromanyoids, amb la qual cosa estaríem parlant de característiques de més de 30.000 anys d'antiguitat.

Posteriorment el treball analitza les 19 mandíbules, de les quals una pertany a un mascle adult, dos a femelles adultes, un a un adolescent i quinze a infants d'entre 4-11 anys. D'aquests fragments es dedueixen les taxes de mortalitat següents: un 52,63 % de la població del Mal Pas moria abans dels 10 anys, un 15,78 % entre els 10 anys i l'erupció dels tercers molars, un 31,57 % arribava a adult, sense esmentar els nounats, la mortalitat dels quals devia ser molt superior.

A partir dels ossos llargs sencers, que presenten trets d'un cert primitivisme, es dedueix l'alçada mitjana de la població que se situa en 1,62 metres. Dues de les tíbies, curtes i marcadament robustes, conserven senyals que podrien indicar el costum d'anar ajupits, tal i com correspondria a una suposada vida en coves.

Acabarem aquesta interpretació del treball amb les conclusions del mateix autor, Henrici:

«En la cueva sepulcral del turó de Mal Pas se encontraban inhumados no menos de 19 individuos representados por las 615 piezas óseas estudiadas. (...) puede decirse que los restos óseos demuestran que en la población del Bronce Inicial catalán del turó del Mal Pas se encuentran las características de la tipología grácil mediterránea, una tipología más robusta representada por la mandíbula 1 y las tibias derecha e izquierda 1, y las pervivencias raciales del Paleolítico Superior encontradas en el cráneo 1 del Mal Pas.»

Conclusions

A la fi, és sorprenent que tinguem tan poques dades del que es va trobar realment a la cova de Mura, però el que és cert és que la mostra que es pot visitar al Museu està datada com a pertanyent a l'edat del bronze, i això entroncaria amb la nostra idea d'una població més o menys estable a la zona, deixant obertes les portes a l'hipòtesi que diferents cavitats a l'entorn de les cova de Mura podrien tenir assignades tasques específiques. Trobem dos sepulcres, una possible llar-magatzem, un possible taller, i una més que probable llar al Puig de la Balma, sense descartar altres cavitats que podrien ser emprades per tancar el bestiar, com han vingut fent els pagesos fins ara. Una transició del món cavernícola cap als primers poblats emmurallats ja existents en altres zones, que bé podria trobar en la comunitat del Mal Pas un punt intermedi en la seva forma d'organització, amb una possible especialització dels components del grup i una certa autonomia pel que fa als espais emprats per a cada tasca.

En l'àmbit del treball de catalogació de cavitats del Parc que ha iniciat la SIS del Centre Excursionista de Terrassa, caldrà tenir en compte la divulgació de tots els jaciments susceptibles de treball arqueològic, per a la qual cosa ens agradaria disposar d'unes directrius per part del Departament d'Arqueologia de la Generalitat.

També hem de fer l'esforç, entre tots, de reivindicar la protecció física d'aquests espais als organismes encarregats de gestionar el Parc. Perquè no n'hi ha prou de legislar teòriques multes per als excavadors clandestins, sinó que s'ha d'incentivar un major nombre d'intervencions arqueològiques en aquests espais públics oberts i a l'abast de tothom. Crec que és una demanda lícita, per part d'una societat que es diu de la cultura, exigir un major coneixement i estudi d'aquest laboratori científic que constitueix el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

Existeixen fòrmules com ara els campaments d'estiu, i tot i que la professionalització dels arqueòlegs és un objectiu innegable i desitjable, també ho és el fet que hi ha molts arqueòlegs llicenciats que, tot i que es guanyen la vida en altres camps, estan perfectament qualificats per poder treballar-hi, encara que sigui com a afició principal. Segurament si la resposta de l'arqueologia com a estament fos més eficaç en aquests jaciments considerats de «segona fila» o simplement «no urgents», al final tots plegats, la societat en general, en treuríem un rendiment més gran que no pas deixant aquests espais a la intempèrie, a l'abast dels furtius de torn.

A mi personalment, em consta que hi ha gent de muntanya, excursionistes, que havent trobat i entregat material d'interès arqueològic, se'ls ha contestat amb el més gran dels silencis i, en moltes ocasions, fins i tot ni s'ha visitat l'indret d'on es va fer la/les troballa/es, deixant de banda que també en alguna ocasió ni tan sols s'ha conegut el destí d'aquests materials.

És evident que amb actituds com aquesta i per molta legislació que es propugni, si no hi ha correspondència amb la positiva col·laboració de la ciutadania no anirem enlloc.

I ja per acabar, llancem la proposta a la Diputació de Barcelona d'unificar totes les troballes arqueològiques que fan referència al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt en un sol espai. Són nombroses i es troben esparses per tota la geografia del país. Una proposta seria la d'adequar per exemple el Marquet de l'Era, a Sant Llorenç Savall, on una activa associació en favor del Marquet apunta la possibilitat d'utilitzar-ne una part com a centre d'interpretació temàtic del Parc del municipi.

Sabem que compilar tots aquests materials i crear un espai museístic adequat són tasques de molta envergadura. Però també creiem que la demanda social que hom copsa a partir de la venda, any rere any, de nova literatura sobre el Parc són un bon indicatiu de l'interès que aquesta muntanya suscita.

Bibliografia

Daura, A.; Galobart, J.; Piñero, J. (1995). *L'Arqueologia al Bages*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages. 347 pàgines.
Daura, A.; Pardo, D. (1997). *XXXIX Asamblea Intercomarcal d'Estudiosos. El jaciment arqueològic de la cova de Mura (Bages)*. Cardona: Foment Cardoní.
Daura, A.; Galobart, J. (1982). *L'Arqueologia al Bages* Vol. 1. Manresa: Col·legi de Doctors i Llicenciats.
Fernando i Roig, Antonio (1983). *El Parc de St. Llorenç del Munt i Serra de l'Obac*. Sabadell: El Pot Cooperativa. 381 pàgines.

Articles

Cura i Morera, Miquel (1981). «Tres motlles per a foneria al Museu Comarcal de Manresa». *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, núm 1.
Cura i Morera, Miquel (1987). «Elements per a la coneixença de l'Edat del Bronze a la comarca del Bages I i II». *Dovella* núm. 25 i 26.
Llopis i Lladó, Nadal (1935). «Cova de Mura». *Sota Terra*. Pàg. 29-37.
Souich Henrici, Felipe (1974). «Los restos humanos prehistóricos de la cueva del Mal Pas (Mura, Barcelona)». *Ampurias* t. 36, pàg. 41-62.
Souich Henrici, Felipe «Algunos dientes humanos del Bronce Inicial de Cataluña». *Pyrenae*. Pàg. 205-212.
Viñas, Ramon (1965). «Cova del turó del Mal Pas de Puigdore». *Karst*, núm. 26; (236).